

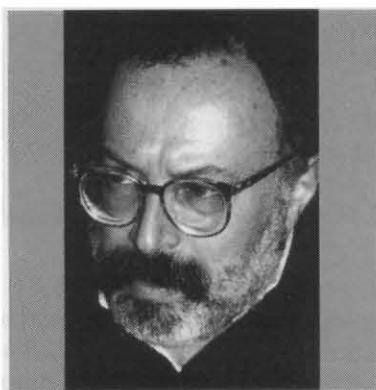
Giovanni Levi, historiador italià

EL DIFÍCIL ART DE COMPLICAR LES COSES

Giovanni Levi és, de professió, historiador. Treballa a la Universitat italiana i també a l'École d'Hautes Études de París. I, com a historiador, té una passió: la microhistòria. Sobre ella va venir a parlar-nos el proppassat mes de febrer. Fet que aprofitarem per demanar-li un seguit de qüestions sobre la seua forma de veure i treballar la història.

Levi va fer la seua aparició en el panorama historiogràfic europeu el 1985 amb un llibre -*L'eredità immateriale. Carriera di un esorcista nel Piemonte del Seicento*- que s'inscrivía plenament dins del corrent historiogràfic -aleshores novedós- que ara coneguem amb diversos noms: microhistòria, història local, història des de baix, etc. Un corrent que ha estat especialment fructuós la dècada dels vuitanta, tant a l'estat espanyol com a la resta dels països europeus. I, malgrat que alguns -sobretot ací- hi han volgut veure una passatgera efervescència localista en consonància amb el nou estat de les autonomies, la microhistòria s'ha consolidat pertot arreu com una interessant i nova manera de fer història. "La microhistòria a Itàlia -afirma Levi amb un tic d'orgull- va nàixer al si del moviment intel.lectual d'esquerres com una crítica de la simplificació, del dogmatisme al que tendia la teoria marxista de la societat. Preténem i pretenem complicar les coses, fer veure que la realitat social és molt més rica i complexa del que la rígida teoria podia fer pensar".

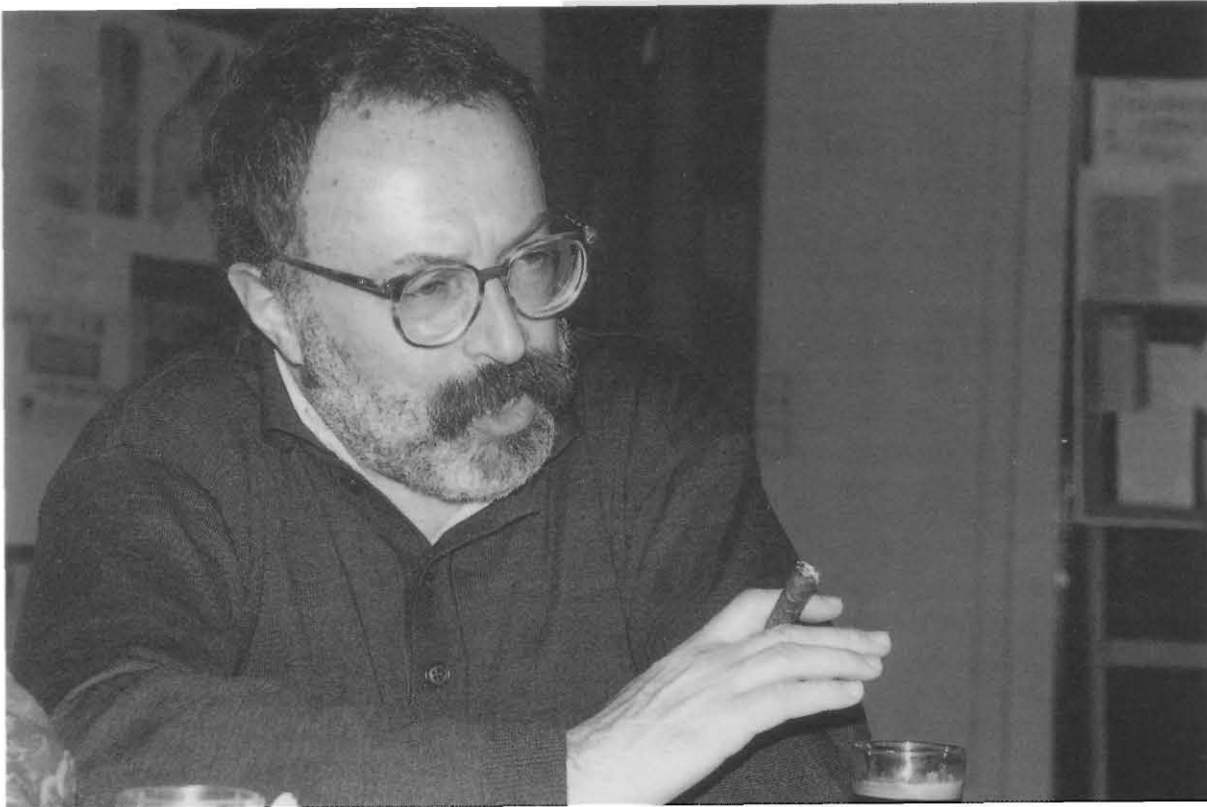
Això es reflexa especialment en el seu llibre, on Levi critica el teologisme imperant en la historiografia que s'ocupa de la transició del feudalisme al capitalisme. Per a ell, la transició no és tan automàtica com de primeres sembla: no existeix una cultura *dominant* enfrontada i oposada a un altra anomenada *popular*, a la que intenta dominar i imposar la *welstangchauung* capi-

talista, sinó més aviat una interrelació, una interdependència. Per a Levi, la vida quotidiana de la comunitat italiana que ell estudia, Santena, no està regida per hieràtics condicionaments econòmics

que determinen -o, almenys, condicionen- les activitats socials. Tot al contrari, per a Levi la realitat econòmica *depén* de la realitat social. És ben fàcil suposar les reaccions dels sectors més ortodoxos de la historiografia marxista davant d'aquesta afirmació. Alguns historiadors -com Jürgen Kocka, per posar només un exemple, afirmava en el número 1 d'aquesta revista- han criticat la microhistòria perquè no "comprén els condicionaments estructurals i els contextos", i es queda només "en una reconstrucció microhistòrica d'experiències, vivències o percepcions". Giovanni Levi s'ho mira amb cert escepticisme, això, i no ho acaba d'entendre. "Per a mi, la història ha de començar des de baix, tot destruint les certeses de la simplificació i deixant d'acudir a les inèrcies explicatives pròpies de tota teoria general: la lluita de classes, la lògica capitalista, etc". I això mateix és el que ha fet en el seu estudi, on ha descobert una racionalitat privativa del món camperol, *popular*, allà on altres historiadors només arribaven a veure actituds o reaccions comple-

ALVAR GARCIA

Giovanni Levi

tament irracionals, immobilistes, fora de la lògica *progressiva* del temps.

El llibre comença recordant un procés inquisitorial de 1697 contra un retor de poble, Giovan Battista Chiesa, acusat de practicar exorcismes de masses sense permís eclesiàstic. A partir d'això, l'historiador estudia la família i les relacions de parentiu, el mercat de la terra, l'autoritat dels notables, les estratègies d'imposició del poder central i les resistències que concitava, tot conformant un quadre ben allunyat de les perspectives immobilistes d'historiadors anteriors i arribant a comprendre les estratègies polítiques i econòmiques que actuen sobre la nova economia de mercat i, també, sobre la realitat immediata. "És com arrimar una lupa, una lent amplificadora, que permeta reduir espacialment i cronològicament l'objecte d'anàlisi i que possibilita que l'historiador

puga observar tots els mínims detalls que s'escapen a les consideracions generals, temptant de reconstruir la societat amb tota la seua rica i dinàmica complexitat". Segons Levi, qualsevol estudi que complexca aquests requisits és un estu-

"Hem de reconèixer els límits que imposa la pràctica històrica"

di microhistòric, encara que no ho explicite, des del *Montaillou* de Le Roy Ladurie fins el *I formaggio e i vermi* de Carlo Ginzburg -amic, enriquidor i permanent contradictor seu-, passant per *Le dimanche de Beauvines* de Duby i altres més.

De tot això -i dels problemes que suscita- vam fer-li unes quantes preguntes, després de dos esgo-

tadors dies com a conferenciant convidat pel Servei d'Extensió Universitària de la Universitat de València.

-Vostè ha dit que la microhistòria s'oposava a les generalitzacions abusives, arribant a afirmar que la forma d'adaptament de les situacions locals és diferent perquè són diversos els punts de partença. ¿Podríem pensar que la perspectiva microhistòrica parteix d'una "humiltat" historiogràfica com a reacció contra els abusos anteriors?

-Trobe alguna que altra dificultat en utilitzar la paraula "humiltat" perquè és un concepte catòlic. A més, és difícil pensar que historiadors petulants com jo mateix o Carlo Ginzburg pugam ser titllats d'"humils". Pense que, més que humiltat, es tracta de reconèixer els límits que imposa la pràctica històrica, sense pretendre la veritat

absoluta ni tractar de retre absolutament la realitat. Més aviat es tracta de concebre la història com una activitat que -tot reconeuent els límits documentals, els límits de la seua capacitat de reproduir la realitat, de descriure-la- alça el seu edifici teòric sobre aquests presupòsits i hi construeix el seu treball, el seu mètode o els seus problemes. Per això mateix, pense que els historiadors contemporaneistes tenen, psicològicament, més dificultats que no un modernista -o, més encara, un medievalista- a l'hora de treballar en un alt nivell metodològic, perquè estan immersos entre documents, es troben enmig dels seus límits, i els resulta més difícil d'arribar a una elaboració metodològica pròpia i, sobretot, nova per a organitzar, comunicar, sintetitzar o generalitzar la informació. En aquest sentit, la microhistòria és sobretot la invenció -partint d'una reducció experimental de l'escalade conceptes i mètodes nous per arribar a generalitzacions que reconeguen els límits sobre els quals actuen els historiadors.

-¿I com pot repartir el seu treball científic un microhistoriador com vosté, qui parteix d'una metodologia que reconeix aquestes limitacions, entre dues tradicions historiogràfiques tan diferents com la francesa, amb el seu "bonapartisme historiogràfic" tendent a la generalització abusiva, i la italiana? ¿Es tracta d'un quintacolumnisme intel·lectual?

-No, no exactament. A França, la historiografia es troba en una crisi patent, vivim encara del mite de la historiografia francesa, però al mateix temps s'aprecia una situació crítica. Jo no conec grans llibres d'història que hagen eixit a França els darrers anys, sobretot en història contemporània. La història moderna té moltes dificultats i la medieval es troba encara en gran

mesura en mans dels dos grans "santons", Duby i Le Goff, aquests vells senyors. De fet, no podem dir que siga un moment especialment brillant de la historiografia francesa, malgrat l'existència d'importants i intel·ligents historiadors, com Christian Clapiche, per exemple,

"Pense que la historiografia espanyola actual és incapaç de produir de forma autònoma"

però no es pot comparar amb la situació anterior. D'altra banda, a Itàlia, el mateix caràcter de ressistència que va adquirir la pràctica microhistòrica palesa a bastament el poder i la força que té, allí, la historiografia conservadora. Pel que fa al cas de l'estat espanyol tampoc no puc parlar d'un gran moment, el trobe molt aïllat, incapaç de produir autònomament. I això que l'estat espanyol està produint el teatre més innovador, el cine més intel·ligent i algunes interessants i novedoses experiències pictòriques. Crec que l'estat espanyol, si amb tot i trobar-se en un moment, diguem-ne, molt problemàtic i intens de renovament polític, és capaç d'aportar aquestes mostres de creativitat pròpia, deu també desenvolupar una *invenció* historiogràfica pròpia. No deu caure en l'error de copiar el que fan els historiadors estrangers, deu trobar els temes historiogràfics propis en els seus problemes polítics d'avui. Ja he donat a la conferència la meua opinió sobre el darrer llibre de Josep Fontana, i no n'estic gens d'acord, perquè Fontana llança vetladament la proposta de "només historiadors estrangers a l'estat espanyol". Però aquest no és el problema, Espanya

no és un estat provincià, sempre han convidat historiadors de tot el món -cosa que a Itàlia no farem mai, ni tampoc a França. Però les nostres visites han d'ésser per a discutir, mai per a introduir les nostres pròpies perspectives historiogràfiques, per a donar receptes. I no crec que la microhistòria siga una recepta, sinó una experiència de treball que m'agrada molt venir a discutir ací, perquè és una altra manera de fer història, un altra forma de veure-la, mai no un formulari, un vademècum.

-Vosté afirmà a la seua conferència que, en el mètode microhistòric, són molt més importants les preguntes que fa l'historiador que les respostes que en dona. Però això ja ho afirmaren Marx i Engels en *La ideologia alemanya*, cosa que no ha impedit l'actual artrosi historiogràfica marxista.

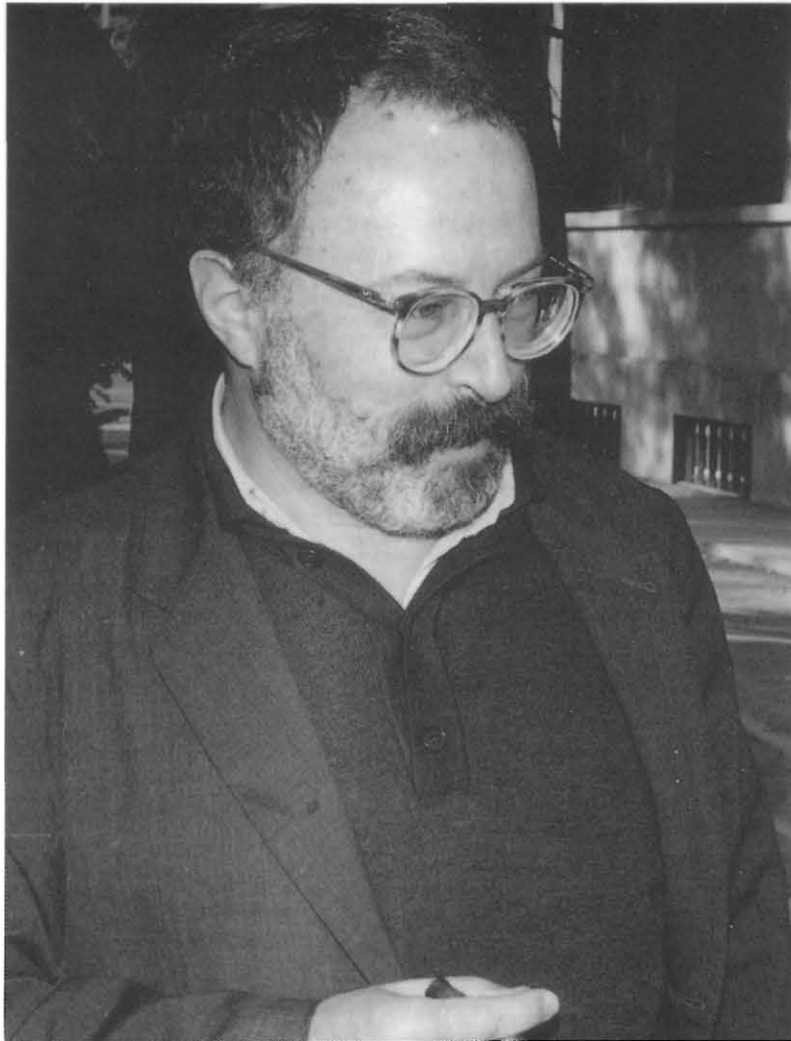
-Sí, això és cert, però no crec que siga aquest el problema. Es tracta de dues formes distintes de veure la història. Hi ha una que creu que la història ho ha d'estudiar *tot*. Estudiar València, després estudiar comarques veïnes a València, Gandia, Alacant, Elx, Múrcia, etc. Aquest no és el problema. No crec que em divertiria gaire com a historiador si estudiés què és el que passa a un país o una comarca concreta i, després, als territoris colaterals per veure si s'esdevé el mateix o una altra cosa. Quan un historiador treballa, no treballa per la divulgació, encara que siga científica. Més que coneixement històric, l'historiador en el seu treball deu produir, diguem-ne, *rumori di cervello*. Si jo llegesc un llibre sobre què és el que s'ha esdevingut, per exemple, en l'agricultura de Castella-Lleó al segle XVIII, a mi -que no sóc historiador espanyol- no m'importa gens què és el que s'ha esdevingut, m'interessa de veure com ha utilitzat el seu cervell l'historiador, com ha inventat els

instruments d'interpretació, etc. No és l'objecte el que ens interessa, no és aquest el *tema* principal de la història, és el mètode, la forma en què l'historiador ha extret, organitzat, sintetitzat i narrat la informació. La nostra tasca implica inventar tècniques interpretatives, no descripcions infinites del que ha passat a tot el món. En aquest sentit, crec que és just formular això: preguntes, més que no respostes. Aquesta és la part més divertida del treball de l'historiador. Tot açò, evidentment, no implica evitar les altres anàlisis, però són dues coses distintes: una és una obra de sistematització, de síntesi, i l'altra un treball de millorament de les tècniques interpretatives.

-I si considera tan important el paper de l'historiador, ¿creu que s'ha acabat l'etapa de les grans escoles historiogràfiques i comença la dels grans historiadors, l'etapa de Giovanni Levi, de Carlo Ginzburg...?

-La història es transmet a través de la didàctica; el motiu de que la història s'agrumulle en escoles és que el sistema universitari, a través del qual circula, és un sistema d'"escola". Existeixen també els grans historiadors aïllats. Crec, per exemple, que Carlo Ginzburg és un gran historiador que no pot fer escola, ningú pot fer el que fa ell. Però jo mantinc un fort lligam amb la didàctica. Sempre he concebut la meua vida d'historiador com una perpètua discussió amb els meus amics, amb els meus estudiants, i he vist que els meus amics i estudiants han produït llibres diferents als meus, però, d'alguna manera, entren en el tipus de treball que jo faig. És una mena d'escola, és la forma com naix i es produeix la història, i no crec que canvie massa. Això, tanmateix, no és el cas de França, encara que ha donat grans personatges -Braudel, per dir-ne un. Però, això i tot, no crec que hi

ALVAR GARCIA

hagen ara *grans* historiadors aïllats. Thompson potser n'és un, però Natalie Simon Davies, per exemple, no escriu coses massa interes-

dos llibres per any, sense fixar-se massa en la qualitat. És la lògica del mercat i, sobretot, del mercat dels llocs de treball com a professors.

"No és l'objecte històric el que interessa, és el mètode"

sants. Ginzburg és considerat un dels més importants historiadors, però no crec que es tracte d'un fenomen que acabe amb la tradició de les escoles. Més aviat remarcaria la influència del model americà, on es tracta de traure almenys un o

-També ha remarcat repetides vegades que la microhistòria és sobretot un mètode, una praxi historiogràfica, més que no una teoria epistemològica, però, ¿no creu que l'actual apogeu de la història local es troba en relació amb la crisi de la raó, el *pensamento debile*, amb la "derrota" de les grans teories explicatives, com ara el marxisme?

-Potser sí, no m'he parat massa a pensar-ho, però jo no parlaria d'una derrota del model marxista. Crec més aviat que es tracta de la derrota del positivisme dins la teo-

ria marxista, de l'automatisme de les explicacions en què estava caiguent aquest corrent historiogràfic. De totes formes, em considere encara hereu de la teoria marxista.

-Vosté es mostra partidari, en el seu llibre, d'una menor rigidesa conceptual, i defensa l'ús de conceptes metafòrics, al.lusius (com ara els d'estratègia, racionalitat selectiva i limitada, política de la vida quotidiana, etc. que utilitza a la seua obra). ¿Es consideraria un historiador "impressionista", que prefereix els traços solts i grossos a les definicions, diguem-ne, més geomètriques del pinzell conceptual?

"Jo abogue per una historiografia molt racional, molt freda"

-No exactament, crec que em trobaria més a prop de Mondrian que de Manet o de Renoir. Es tracta d'una pràctica històrica més formal, amb un gran esforç de precisió de conceptes i d'organització de material, i també d'un gran esforç narratiu que millore la comunicació historiador-lector. Jo abogue per una historiografia molt racional, molt freda. Crec que l'historiador no es deu deixar-se dur per commocions immediates, no deu dependre de les seues emocions. Deu, això sí, inventar, traure els temes a partir de les seues emocions, però la recerca ha de ser gelada, el més racional possible. No, no crec que la recerca haja de ser impressionista. Més aviat el contrari.

-Però sembla clar que els conceptes que vosté fa servir al seu

treball són molt més metafòrics que no, per exemple, els de "plusvàlua" o "productivitat"...

-Pot ser, sí. Pense que sobre aquest punt deuria fer una mica d'autocrítica. En aquests moments, crec que escriuria un llibre molt més fred que no *L'eredità immateriale*. Aquell llibre és del 85 i, aleshores, pensava que era més fàcil canviar les coses a Itàlia i al món. Era un moment d'especial rellevància política. Aquell llibre estava escrit en un to massa emfàtic, massa predicador, que de tota manera no crec que malbaratés molt la racionalitat del contingut. Pense que el tipus de conceptes que vaig utilitzar són, sí, massa metafòrics, com tu bé dius. Però, ja dic, ara seria molt més formal, especialment d'ençà el 89. He escrit en aquests darrers anys un article -que crec que ha eixit també ací a València, en una revista que es diu *Taller*-titulat en l'original anglés *What is microstory?*, que és un assaig que va eixir al 91-92 a Anglaterra, en el qual insistesc molt en la formalització. I he tingut algunes discussions per això amb Ginzburg, perquè ell afirma que "formal" significa "matemàtic". Però no crec que només signifiqui això, sinó també la més precisa definició dels conceptes a través de l'ús de models formals.

-Una de les coses que més m'ha cridat l'atenció en les seues dues conferències és que utilitza molt la paraula *banalitat* per referir-se a alguns temes historiogràfics que més pols remouen en les taules redones freqüentades pels historiadors professionals...

-Sí, m'agrada molt aquesta paraula...

-¿Realment creu que existeix tanta banalitat historiogràfica avui dia?

-Jo no llegesc quasi mai llibres d'història, crec que la majoria són

molt avorrits. Estic segur que molts historiadors llegeixen sobretot els llibres que toquen de prop el seu tema d'investigació. Jo llegesc molt, però ganes de llegir un llibre d'història *només* perquè siga d'història, no em vénen quasi mai. Això sí, molta sociologia, molta antropologia, molta economia, molta filosofia, molta literatura. Això sí que ho llegesc de gust. Però història, veritablement, poca. Perquè la idea d'escriure un llibre després d'un altre, fins arribar a Elx, per exemple, d'estudiar comarca a comarca, això em sembla difícil de digerir per a un lector, ni que siga historiador. Crec que sobretot s'han de llegir els llibres que introdueixen innovacions de mètode i de idees.

-En *L'eredità immateriale* descriu una societat camperola en constant canvi, que s'agromulla al voltant de determinades manifestacions ideològiques o polítiques que no es troben homogeneïtzades, com és el cas dels exor-

"No llegesc quasi mai llibres d'història, la majoria són molt avorrits"

cismes de Giovan Battista Chiesa, una societat que es troba compresa en el binomi *libertà/costrizione*. ¿No creu que és un model de societat que no només és aplicable a la Santena del sis-cents sinó també a qualsevol societat, inclosa l'actual?

-Absolutament. Aquest és el seu problema fundamental. Pense ara que *L'eredità* és un llibre sobre la llibertat, sobre el lliure arbitri, és a dir, sobre quant lliures som malgrat les institucions, les normes o

les regles socials. La meua idea és que nosaltres obeam a molts sistemes de normes contemporàniament: la família, l'estat, les institucions, l'Església, etc. i que la nostra llibertat es mou en els intersticis d'aqueixa complicada tramoia normativa. És allò que anomenem *llibertat intersticial*. Aquest era el centre del meu interès: la diferència entre els homes respon a la seua mobilitat estratègica entre aquests intersticis socials, normatius o legislatius...

-Aleshores, es fixarà en aquests personatges que palesen especialment aquesta mobilitat estratègica...

-... Sí, però en realitat m'agrada observar sempre els personatges en la seua llibertat intersticial. Ho definc com una relació estratègica amb les institucions, moure's lliurement entre elles, cosa que es pot fer perquè les institucions són contradictòries.

-Tant Carlo Ginzburg com Giovanni Levi són considerats quasi com la definició perfecta de microhistoriador. Però, ¿hi ha tants punts de contacte entre ambdós com de principi sembla?

-Jo mantinc una llarga història de conflictes amb Carlo Ginzburg i també una llarga història de... sobreposició. Tenim caracters intracables, certament irreconciliables, litiguem constantment. Ginzburg m'ha suggerit formes diverses de veure, d'afrontar els problemes, però no sobre el tipus d'historiografia. Tenim una formació radicalment distinta, tant en història social com en econòmica. Vegem aquestes coses de manera distinta, encara que políticament, socialment, moralment, civilment, tenim punts de vista semblants. A més, tenim comitaments inverses semblants. Jo m'anomeno Giovanni Carlo Mello

Levi i el Carlo Mello Ginzburg. Els dos tenim el nom del *fratelli* Rosselli, que era un antifeixista italià assassinat al 35 pels feixistes. Tant el meu pare com el seu han estat a presó, contemporàniament, el mateix any 35. El seu pare va ser assassinat pels feixistes al 43 i el meu, per fortuna, no. Aleshores, tenim una llarga i comuna tradició familiar. Sempre hem mantingut una forta rivalitat -fora però fructífera- per veure quin era millor historiador... i encara no ho hem esbrinat, això.

-També ha emfasitzat el caràcter narratiu de la història, el seu sentit essencialment comunicatiu...

-Sí, sí, per a mi això és importantíssim, i sovint ho oblidem massa els historiadors. Quan vaig redactar per primera vegada *L'heredità* vaig utilitzar cinc-cents pàgines, més o menys. Però, aquestes cinc-cents pàgines inicials, es convertiren en cent-cinquanta després de moltes lectures, correccions i crítiques dels amics. És clar que el que hi perds en precisió has de guanyar-ho en capacitat comunicativa. Un historiador no només extrau, analitza i trau conclusions sobre unes determinades informacions, també ha de comunicar-les, ha de facilitar la relació historiador-lector, que sempre és difícil. Més difícil del que, de primer, podria semblar. Hi ha molta més relació entre història i literatura del que pretenem creure. De tota manera, jo no crec, com algú ha gosat afirmar, que la història siga una activitat essencialment retòrica. Crec que la història també és una activitat retòrica.

-Supose que coneix *Le dimanche de Beauvines*...

-Sí, sí, de Duby, un llibre bellíssim...

-...¿es tractaria d'un llibre microhistòric, tot i que no ho explicita?

-Pense que sí, és un llibre molt bell, molt ben fet, molt ben escrit, sens dubte, el millor de Duby. No crec que existisca una lectura única de la microhistòria, una única manera de fer-la. Els llibres que redueixen d'escala temporal, contextual, cronològica, geogràfica, documental, etc., són llibres microhistòrics. Allò important, torne a dir, és el mètode, no la història que es reconta. És el mètode microscòpic, entomològic...

-Això permet, doncs, que un microhistoriador no només haja de fer llibres microhistòrics...

-Per descomptat. El cas de Ginzburg n'és paradigmàtic. Ginzburg, que dirigeix la col.lecció *Microstorie*, en el seu darrer llibre *La storia notturna* ha declarat explícitament que és un llibre macrohistòric. La microhistòria és un mètode, una praxi, però no conec cap obstacle per fer el contrari, això és, allargar la prospectiva. Nosaltres pensem en reduir però també la macro, la dilatació artificial de la història, és una pràctica que pot suggerir noves metodologies experimentals.

-I la darrera i quasi obligada pregunta, ¿escriurà alguna vegada Giovanni Levi un llibre macrohistòric o és que li apassiona massa la tècnica micro?

-No ho sé, no ho sé. Però jo tinc una forma obsessiva de treballar en l'arxiu que em porta al micro. M'agrada estar a l'arxiu un dia i un altre, llegir documents sense cap aparent ordre, *cercando di ferli cantare*. És una metodologia d'entomòleg: faig passar tantes mosques sota el meu microscopi que acabe veient coses.

Marc Borrás

